

SALARIUL JUST ȘI CONDIȚIILE DE UNITATE ALE FAMILIEI ÎN DOCTRINA SOCIALĂ A BISERICII

Mons. Ioan ROBU
Arhiepiscop și Mitropolit de București

„Salariul just” ocupă un loc de prim rang în magisteriul social al Bisericii încă din timpurile enciclicei Papei Leon al XIII-lea *Rerum novarum* din 1891. Acest concept prezintă diferite aspecte, fiecare dintre ele îmbrăcând o importanță deosebită fie din punct de vedere practic, fie din punct de vedere teoretic. Trebuie să amintim că acest argument, retribuția, este tratat în mod amplu de științele sociale și, mai ales, de cele economice.

În doctrina socială, conceptul de salariu just este tratat din diferite puncte de vedere, principalele dintre ele fiind: problema salariului minim, salariul ca instrument de participare la activitățile întreprinderii, raportul destul de discutat dintre salariu și ocupație, legătura dintre salariu și prețuri, complementaritatea dintre salariu și prestările sociale, salariul femeilor și problema discriminărilor de gen. Acestea sunt câteva aspecte care ocupă un loc de prim-plan în dezbateră politică a ultimilor o sută de ani și sunt încă de mare actualitate.

Rerum novarum introduce mesajul fundamental care stă la baza întregii învățături a Bisericii în materie de salariu just. Munca nu poate să fie considerată ca oricare alt factor productiv, întrucât prezintă două caracteristici fundamentale care o deosebesc de ceilalți: ea este, înainte de toate, personală, pentru că forța „muncă” este inerentă persoanei, apoi ea este necesară, „pentru că rodul muncii este necesar omului pentru susținerea vieții și aceasta este o datorie sacră impusă de către natură”¹.

Un prim aspect fundamental în problematica salariului este acela că salariul nu poate să ajungă sub un anumit nivel, întrucât trebuie să fie suficient pentru a garanta susținerea muncitorului și a familiei sale. Acest aspect al retribuției, care trebuie să acopere nevoile familiei pentru a nu determina femeile să lucreze în afara zidurilor căminului propriu, este o afirmație întâlnită în aproape toate enciclicele sociale.

Pius al XI-lea, în *Quadragesimo anno*, enciclica cea mai organică dintre toate enciclicele sociale, specifică:

¹ LEON AL XIII-LEA, Scrisoarea enciclică *Rerum novarum*, nr. 34.

În primul rând, muncitorului trebuie să i se dea un salariu just, care să-i ajungă pentru susținerea sa și a familiei sale. Este la fel de drept ca și restul familiei, fiecare după forțele sale, să contribuie la susținerea comună, așa cum se vede deja în practica, mai ales, a familiilor de la țară și în multe dintre cele ale artizanilor și ale micilor comercianți; însă nu trebuie să se abuzeze de vârsta copiilor, nici de slăbiciunea femeii. Mamele să presteze serviciul lor, mai ales în casă și în jurul casei, având grijă de treburile domestice. Faptul că mamele, din cauza insuficienței salariului tatălui, sunt constrânse să muncească în afara zidurilor domestice, neglijând astfel obligațiile și datoriile lor proprii și în particular educarea copiilor, este un element de dezordine gravă, care trebuie eliminat cu orice preț. Trebuie făcut tot posibilul ca tații să primească o asemenea remunerare încât să poată satisface necesitățile domestice ale întregii familii. Și dacă, în condițiile societății noastre de astăzi, nu se va putea realiza mereu aceasta, justiția socială cere să se introducă imediat schimbările care să-i asigure fiecărui lucrător adult un astfel de salariu. Sunt la fel de laudabili toți aceia care au încercat diferite modalități prin care remunerarea să se facă în conformitate cu greutățile familiei, care, odată amplificate, determină creșterea salarială; și dacă este cazul, să se satisfacă și nevoile extraordinare².

Leon al XIII-lea amintește că

principala datorie a angajatorilor este aceea de a da fiecăruia retribuția justă. Hărăzirea salariului în conformitate cu dreptatea depinde de mulți factori: în general, deținătorii de capital și patronii să se gândească la faptul că legile omenești nu permit ca nevoiașii și nefericiții să fie oprimați pentru binele propriu și opresc exploatarea mizeriei aproapei. Lipsirea de remunerația datorată este o vină atât de gravă încât strigă răzbunare la Dumnezeu: „Ascultați! Plata pe care nu le-ați plătit-o celor care v-au secerat câmpurile strigă, iar strigătele secerătorilor au ajuns la urechile Domnului atotputernic!” (*Iac* 5,4) Este datoria celor bogați să nu pună în pericol micile economii ale muncitorului nici prin violență, nici prin fraude, nici prin afaceri manifeste sau ascunse; această datorie este cu atât mai sfântă cu cât muncitorul este mai lipsit de apărare. Respectarea acestui precept nu va fi oare suficientă pentru a diminua asprimea și pentru a anula cauzele atâtor neînțelegeri?³

Pius al XI-lea, tot în enciclica sa socială *Quadragesimo anno*, face aluzie pentru prima dată în mod explicit la problema participării muncitorilor la rezultatele întreprinderii. El spune:

În stabilirea cuantumului salariului trebuie să se țină cont și de situația întreprinderii și a titularului ei; întrucât este nedrept a se cere salarii exagerate atunci când

² PIUS AL XI-LEA, Scrisoarea enciclică *Quadragesimo anno*, nr. 72.

³ LEON AL XIII-LEA, Scrisoarea enciclică *Rerum novarum*, nr. 17.

întreprinderea nu le poate suporta, cauzând ruina sa și, prin urmare, pe aceea a muncitorilor. Este la fel de adevărat că, dacă câștigul scăzut pe care îl are o întreprindere este datorat indolenței, inexactităților și nerespectării progresului tehnic și economic, aceasta n-ar constitui un motiv just pentru a diminua salariul muncitorilor. Și dacă societatea nu are destule intrări ca să asigure un salariu egal muncitorilor, ori pentru că are datorii mari, ori pentru că este constrânsă să-și vândă produsele la un preț mai mic decât normal, cei care o exploatează sunt pasibili de vină gravă; întrucât aceștia privează muncitorii de salariul just, iar aceștia din urmă, constrânși de necesități, sunt nevoiți să se mulțumească cu un salariu inferior celui normal⁴.

Magisteriul Bisericii afirmă și existența unei posibile relații între salariu și ocupație, conform căreia salariile prea ridicate pot să provoace un nivel scăzut și insuficient de ocupație, cu locuri puține de muncă pentru șomeri. În acest sector, doctrina socială a Bisericii asumă o poziție care nu este asemănătoare cu aceea a celor care susțin că acest raport reciproc între salariu și ocupație există într-adevăr și reprezintă o relație importantă a sistemului economic.

O proporție dreaptă trebuie să fie asigurată și între salarii și prețuri⁵. Enciclica lui Pius al XI-lea vrea să scoată mai bine în evidență ce înseamnă acest lucru. Ceea ce contează nu este suma de bani ca atare, ci puterea de cumpărare pe care acel salariu o garantează. Această noțiune de „salariu real” reprezintă o variabilă fundamentală pentru întregul sistem economic, studiată și analizată în mod amplu de literatura științifică de specialitate.

Ioan al XXIII-lea, prin enciclica sa *Mater et Magistra*, tratează și diferența salarială între diferitele tipuri de prestări de muncă. Salariul trebuie să corespundă, înainte de toate, contribuției pe care muncitorul o are la bugetul întreprinderii și acest lucru dă naștere la diferențe de salarizare, dar nu trebuie să întrecă anumite limite. Nu sunt justificate, susține aceeași enciclică, retribuții mari pentru prestări care necesită efort mic, precum și retribuții prea mici pentru categorii întregi de muncitori harnici și onești.

Tot Ioan al XXIII-lea susține și complementaritatea dintre salariu și prestările sociale, înaintând ideea unui sistem dublu de asigurare: unul referitor la sectorul agricol, altul privitor la cel industrial.

Pentru faptul că venitul agricol pe cap de locuitor este, în general, inferior celui din sectorul industrial sau din sectorul de prestări servicii, nu ar fi conform cu criteriile dreptății sociale și ale echității să se instaureze sisteme de asigurări sociale

⁴ PIUS AL XI-LEA, Scrisoarea enciclică *Quadragesimo anno*, nr. 73.

⁵ Cf. PIUS AL XI-LEA, Scrisoarea enciclică *Quadragesimo anno*, nr. 76.

sau de siguranță socială, în care tratamentul aplicat forțelor de muncă din agricultură și familiilor acestora să fie substanțial inferior celui aplicat sectorului industrial și al serviciilor. Considerăm că politica socială trebuie să propună ca tratamentul asigurator al cetățenilor să nu prezinte diferențe semnificative, oricare ar fi sectorul economic în care lucrează sau din venitul căruia trăiesc⁶.

Enciclicele ulterioare, ca, de exemplu, *Laborem exercens* a Papei Ioan Paul al II-lea, abordează și teme referitoare la bunăstare. După ce a afirmat că salariul just reprezintă proba dreptății întregului sistem economic, enciclica specifică alte prevederi sociale complementare:

Alături de salariu, aici intră în joc și diferitele prestări sociale care au ca scop asigurarea vieții și sănătății muncitorilor și aceea a familiei lor. Cheltuielile pentru sănătate, mai ales în cazul accidentelor de muncă, cer ca muncitorul să aibă acces ușor la asistență sanitară și, pe cât posibil, cu costuri minime sau chiar gratuit. Un alt sector care privește prestările este acela legat de odihnă: înainte de toate, trebuie să se stabilească odihna săptămânală, cuprinzând cel puțin duminica, în afară de asta, o odihnă mai îndelungată, așa-zisele vacanțe sau concedii, o dată pe an sau de mai multe ori pe an cu perioade mai scurte. În cele din urmă, este vorba și de dreptul la pensie și la asigurări pentru timpul bătrâneții și pentru cazuri de accidente de muncă. În contextul acestor drepturi principale elaborează un întreg sistem de drepturi speciale care, alături de remunerarea muncii, sunt decisive în realizarea raporturilor dintre muncitor și întreprinzător. Printre aceste drepturi să se țină cont și de acela pentru locuri de muncă și procese productive, care să nu prejudicieze sănătatea fizică a muncitorilor și să nu lezeze integritatea lor morală⁷.

Salariul just este rodul legitim al muncii. A refuza sau a nu da salariul la momentul potrivit este o gravă nedreptate. Pentru a stabili o remunerare echitabilă, trebuie ținut cont fie de nevoile, fie de prestările fiecăruia.

Munca se remunerează astfel încât să se garanteze mijloace suficiente pentru a permite fiecăruia și familiei sale o viață demnă în plan material, social, cultural și spiritual, corespunzătoare tipului de activitate și gradului de producție economică a fiecăruia, precum și condițiilor întreprinderii și binelui comun⁸.

Nu este suficient acordul părților pentru a mări salariul⁹.

Atingem acum o problemă de mare importanță și care trebuie înțeleasă bine pentru a nu cădea într-una dintre cele două extreme. Quantumul salariului

⁶ IOAN AL XXIII-LEA, Scrisoarea enciclică *Mater et Magistra*, nr. 112.

⁷ IOAN PAUL AL II-LEA, Scrisoarea enciclică *Laborem exercens*, nr. 19.

⁸ CONCILIUL AL II-LEA DIN VATICAN, Constituția pastorală *Gaudium et spes*, nr. 67.

⁹ *Catehismul Bisericii Catolice*, ARCB, București 1993, nr. 2434.

este știut că se stabilește prin liberul consens al părților: astfel, patronul, după ce a plătit ceea ce era stabilit, și-a făcut partea și, ca atare, nu mai are nici o datorie. „Se comite nedreptate numai atunci când ori patronul nu plătește salariul întreg, ori muncitorul nu realizează munca stabilită în prealabil; și nu mai pentru a tutela aceste drepturi, și nu pentru alte motive, i se permite statului să intervină”¹⁰.

Leon al XIII-lea spunea că muncitorul și patronul trebuie să realizeze de comun acord înțelegerea și să stabilească expres cuantumul plății; trebuie să țină însă cont mereu și de un element de dreptate naturală, anterior și superior voinței libere a părților, astfel încât cuantumul salariului nu trebuie să fie inferior susținerii muncitorului. „Dacă acesta, constrâns de nevoi sau de frica unei situații mai rele, acceptă înțelegeri mai dure, care, fiind impuse de proprietar sau întreprinzător, vrând-nevrând trebuie acceptate, este evident că suportă o violență împotriva căreia protestează dreptatea”¹¹.

În afară de acestea, societatea și statul trebuie să asigure niveluri salariale adecvate menținerii muncitorului și a familiei sale, fiind inclusă o anumită posibilitate de a putea economisi, amintește Papa Ioan Paul al II-lea.

Acest lucru cere eforturi susținute pentru a le oferi muncitorilor cunoștințe și a crea în ei atitudini mereu mai bune, astfel încât munca lor să fie mai calificată și mai productivă; dar cere și o supraveghere asiduă și măsuri legislative adecvate pentru a opri fenomene rușinoase de exploatare, mai ales a lucrătorilor mai slabi, imigranți sau marginalizați. Decisiv în acest sector este rolul sindicatelor, care negociază salariile minime și condițiile de muncă¹².

O temă importantă care a fost atinsă fugitiv numai în timpurile noastre este aceea a salarizării femeilor. În mesajul său de celebrare a Zilei Mondiale a Emigranților din 1994, Papa Ioan Paul al II-lea amintește, într-un context dedicat problemei emigranților, o afirmație importantă: „Este urgent să li se garanteze și femeilor un tratament egal, fie în salarizarea lor, fie în condițiile de muncă și de siguranță”¹³. Spre deosebire de enciclicele sociale din trecut, Papa Ioan Paul al II-lea introducea o noutate: munca femeilor nu se epuizează numai între zidurile căminului familial.

În *Familiaris consortio*, Ioan Paul al II-lea insista asupra faptului că

¹⁰ LEON AL XIII-LEA, Scrisoarea enciclică *Rerum novarum*, nr. 34.

¹¹ LEON AL XIII-LEA, Scrisoarea enciclică *Rerum novarum*, nr. 34.

¹² IOAN PAUL AL II-LEA, Scrisoarea enciclică *Centesimus annus*, nr. 15.

¹³ IOAN PAUL AL II-LEA, *Mesajul pentru Ziua Emigranților*, nr. 4.

aceeași demnitate și responsabilitatea egală a bărbatului și a femeii justifică pe deplin accesul femeii în posturile publice. Pe de altă parte, adevărata promovare a femeii cere și faptul să-i fie recunoscută ca prioritară misiunea maternă și familială în fața altor misiuni publice și profesii pe care ar putea să le exercite. Aceste misiuni ale femeii trebuie să se integreze între ele dacă se dorește ca evoluția socială și culturală să fie într-adevăr umană¹⁴.

¹⁴ IOAN PAUL AL II-LEA, Exortăția apostolică *Familiaris consortio*, nr. 23.